

Konya il merkezinde akrabalık ilişkileri

İshak ÖZKAN*, Nazmiye KAYA*, Said BODUR**, Rahim KUCUR*

* S.Ü.T.F. Psikiyatri Anabilim Dalı,

** S.Ü.T.F. Halk Sağlığı Anabilim Dalı, KONYA

ÖZET

Çalışma, S.Ü. Aile Araştırma ve Uygulama Merkezince, 1996 yılında, Konya il merkezindeki aile-akrabalık ilişkileri, akrabalarla görüşme sıklığı, yardımlaşma ve sorunları paylaşma durumunu belirlemek amacıyla yapıldı. Veriler, evli 539 kişiye 27 soruluk bir anket uygulanarak elde edildi ve Minitab ve Sx programlarında değerlendirildi. Görüşme sıklığı, yardımlaşma ve sorunlarını paylaşma gibi konulardaki akraba ilişkilerinde kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar saptandı.

Anahtar Kelimeler: Akrabalık ilişkisi, akraba, aile, sosyodemografi,

SUMMARY

The kinship in Konya

This study was performed to determine relationships among relatives in Konya, by the Family Research Center of Selçuk University, in 1996. A questionnaire of twenty-seven questions applied to 539 married subjects. Significant differences were found between male and female in frequency of contact, cooperation and support on overcoming problems in the family.

Key Words: Kinship, relative, family, sosyodemography

Evlenme davranışı ile başlayan hısımlık, çocukların olması ile kan akrabalığına dönüşür. Çocuklar sebebiyle taraflar arasında kan bağı, başka bir deyişle genetik bağ oluşur. Evlenme davranışı görünüşte psikososyal bir davranıştır. Ancak insanlar evlenirken pek çok genetik belirleyicide % 50 ile 73 arasında benzerlik gösteren kişileri eş olarak seçmektedirler. Akrabalık ilişkilerinde evlenme ile başlayan ve çocuklarda devam eden insanlık zinciri kendini gösterir (1-3).

Evlenme davranışı ve akrabalık ilişkileri aynı zamanda kültürel davranışlardır. Kültürden kültüre pek çok farklılıklar gösterir. Çoğu zaman yaş, kız veya erkek kardeş sıralaması, önceden karar verme, tanışarak veya ebeveynleri tarafından evlendirilme gibi konularda kültürler arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır (4-6).

Toplumun aile yapısı, akrabalık ilişkileri davranışını belirler. Ailenin ataerkil, anaerkil, kolektif,

babanın denetiminde, demokrat, geniş veya çekirdek olması akrabalık ilişkilerini kültürel boyutta etkileyen en önemli etkenlerdir.

Toplumumuzun aile yapısı ve akrabalık ilişkileri hakkında birbirinden farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Yaklaşık son elli yıldır aile yapısında görülen değişmeye paralel olarak akrabalık ilişkilerinin de değiştiği gözlenmektedir. Toplumumuzdaki akrabalık ilişkileri konusunda çok sınırlı sayıda araştırma bulunmakta, bunların da çoğu hukuk ve antropoloji konularını içermektedir.

Bu çalışma, aile ve toplum desteğinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri düşünülerek, toplumumuzdaki akrabalık ilişkileri, görüşme sıklığı, yardımlaşma ve sorunları paylaşma gibi durumları belirlemek amacıyla yapıldı.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma Selçuk Üniversitesi Aile Araştırma ve Uygulama Merkezince 1996 yılında, toplumdaki ak-

rabalık ilişkilerini tespit etmek amacıyla planlandı. Bunun için Konya il merkezini temsil yetenekli, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar gösteren bölgeleri dikkate alan büyük bir örnekleme, 20-50 yaşlar arasında, evli bireylerle görüşülmesi planlandı. Bilgiler, önceden hazırlanan 27 soruluk standart bir anketin uygulanmasıyla elde edildi. Görüşmeci olarak, saha araştırmaları ve uygulaması ile ilgili eğitim almış sağlıkla ilgili bir yüksek okulun 20 öğrencisi veri topladı. Bayanlarla bayan, erkeklerle erkek anketörler görüştü.

Araştırmanın, yalnız Konya il merkezini temsil etmesi, yalnız evli kişilerle görüşülmesi ve alınan cevapların doğruluğunu kabul etme zorunluluğu gibi sınırlılıkları vardır.

Anketlerden elde edilen veriler bilgisayar ortamında Minitab ve Sx programlarında değerlendirildi. Değişkenler arası ilişkiler X2 analizi ile sınılandı.

BULGULAR

Konya il merkezinde akrabalık ilişkilerini değerlendirmek için görüşülen, 293'ü kadın (% 54.4), 246'sı erkek (% 45.6) toplam 539 kişiye uygulanan anketlerden elde edilen veriler çapraz tablolarla değerlendirildi.

Görüşülenlerin % 81.1'inin Konya il merkezinde oturma süresi on yıldan fazla olup, erkeklerin kadınlardan daha uzun süredir il merkezinde oturduğu görüldü (P<0.05).

Anne-baba ile görüşmeme oranı cinsiyete göre benzer iken (P>0.05), erkeklerin her gün görüşme oranı kadınlardan daha yüksekti (P<0.001). Kardeşlerle görüşmeme oranı erkeklerde daha fazla (P<0.01) olup, görüşenler arasında erkeklerin günlük, yani daha sık görüştüğü (P<0.001), bayanların ise ayda -yılıda (P<0.05) görüşebildiği fark edildi (Tablo 1).

Çalışmada anne-baba ve kardeş dışındaki akrabalarla görüşmede, erkeklerin kayınbiraderle daha

Tablo 1. Anne-baba ve kardeşlerle görüşme sıklığı.

		Görüşme sıklığı													
		Görüşmüyor				Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Yılda bir-iki (Bayramlarda)		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Anne-baba	K	36	12.3	40	13.7	97	33.1	52	17.7	68	23.2	293	54.4		
	E	19	7.7	*127	51.6	38	15.5	35	14.2	27	9.2	246	45.6		
TOPLAM		55	10.2	167	31.0	135	25.0	87	16.0	95	17.6	539	100.0		
Kardeşler	K	9	3.1	24	8.2	109	37.2	****74	25.3	77	26.3	293	54.4		
	E	***15	6.1	**85	34.6	79	32.1	28	11.4	39	15.9	246	45.6		
TOPLAM		24	4.4	109	20.2	189	34.9	102	18.9	116	21.5	539	100.0		

Yüzdeler kadın ve erkek için ayrı ayrı alındı.

* $\chi^2 = 94.0$, sd=4, P<0.001

** $\chi^2 = 70.1$, sd=4, P<0.001

*** $\chi^2 = 13.2$, sd=3, p<0.01

**** $\chi^2 = 6.5$, sd=2, p<0.05

az ($c2= 56.2$, $sd= 7$, $P<0.001$), kadınların ise kayın anne-baba ($c2=35.8$, $sd=6$, $P<0.001$) ve hala-teyze ile daha fazla ($c2=20.6$, $sd=5$, $P<0.01$) görüştikleri belirlendi.

Akrabalar arası toplu görüşme yönünden kadın ve erkek arasında fark yoktu ($P>0.05$). Bununla beraber erkeklerin bayramlarda daha düşük oranda toplu görüşmede bulunduğu saptandı ($P<0.001$) (Tablo 2).

Görüşüne başvuru alanların yarıya yakını anne-babasına yardımda bulunmaktadırlar. Ancak cinsiyete göre değerlendirildiğinde anne-babaya maddi yardımda bulunma oranı erkeklerde % 64.6, kadınlarda ise % 22.5'di ($P<0.001$). Anne-babasının tüm masraflarını karşılayan kadınların oranı yalnızca % 1.4'dü ($p<0.001$) (Tablo 3).

Kardeşler arasında maddi yardımlaşma, erkeklerde daha fazla olmak üzere % 6.7 oranında her ay ($c2=61.2$, $sd=2$, $P<0.001$), % 29.1 oranında ise bazen ($c2=28.7$, $sd=1$, $P<0.001$) gerçekleşmekteydi. Yardım alma oranları daha da düşük (her ay % 2.6, bazen % 22.4) olup, yardım alanların çoğu erkeklerdi ($P<0.05$).

Kadınların % 44'ü, erkeklerin ise % 35.8'i anne-baba-kardeş dışındaki akrabalara da yardım etmekteydi. Bu akrabalar arasında dede-nine, kayın baba-anne, amca-dayı-teyze-hala, bacanak-damat, kayın birader, amca-dayı-teyze-hala çocukları ve diğerleri bulunmaktaydı. Erkeklerin kayın anne-baba ($c2= 52.9$, $sd=7$, $P<0.001$) ve kayın kardeşe daha az ($c2 =13.0$, $sd=6$, $P<0.05$) yardım ettiği tespit edildi.

Tablo 2. Toplumda akrabalar arası toplu görüşme sıklığı.

CİNSİYET	Olmuyor		Haftada Bir		Ayda Bir		Bayramlarda		Düğün/Cenazede		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Kadın	54	18.4	35	11.9	66	27.5	124	42.3	14	4.8	293	56.4
Erkek	53	21.5	45	18.3	58	23.6	*65	26.4	25	10.2	246	45.6
TOPLAM	107	19.9	80	14.8	124	23.0	189	35.1	39	7.2	539	100.0

Yüzdeler kadın ve erkek için ayrı ayrı alındı.

* $X^2= 19.4$, $sd=4$, $P<0.001$

Tablo 3. Anne-babaya maddi yardımda bulunma durumu.

CİNSİYET	Yardım Yapmayan		Tüm Masraflar		Her Ay		Gerekince		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Kadın	227	77.5	**4	1.4	4	1.4	58	19.8	293	54.4
Erkek	*87	35.4	70	28.5	10	4.1	79	32.1	246	45.6
TOPLAM	314	58.3	74	13.7	14	2.6	135	25.0	539	100.0

Yüzdeler kadın ve erkek için ayrı ayrı alındı.

* $X^2=123.9$, $sd=3$, $P<0.001$

** $X^2=31.6$, $sd=2$, $P<0.001$

Borç para almada hem kadınlar hem de erkekler öncelikle anne-baba ve kardeşi tercih etmekteydi. Ancak erkeklerin amca-dayı ve çocuklarını tercih etme oranları kadınlardan daha yüksekti (P<0.01) (Tablo 4).

Kadınların % 46.4'ü, erkeklerin % 30.5'i paralarının kendilerine yetmediğini ve borç verecek durumda olmadıklarını belirtti. Borç para verebilenler ise en yüksek oranda (% 17.1-27.3) kardeşlerine vermekteydi. Buna karşılık bacanak-damat-enişte (P<0.001), amca-dayı-hala-teyze (P<0.001) ve dede-

nine (P<0.05) tercihinde erkeklerle kadınlar arasında fark gözlemlendi (Tablo 5).

Çalışmada, herhangi bir konuyu akrabaya danışma oranı oldukça yüksek (% 87.8) bulundu. İnsanlar en çok anne-baba (% 45.8) ve kardeşine (% 24.1) danışıyorlar. Bununla beraber erkekler, kadınlara göre kardeş ve kayın kardeşe daha az (P<0.001), kadınlar ise kayın anne-babaya erkeklerden daha çok danışmaktadır (P<0.01) (Tablo 6). Öte yandan kadınların önemli sorunlarını akrabadan saklama oranı daha yüksek bulundu

Tablo 4. Borç para alırken ilk tercih edilen yakınlar.

Cinsiyet	Anne-Baba		Amca-Dayı		Kayın		Bacanak		Kayın		Amca-Dayı		Hala-Teyze		Diğer		TOPLAM	
					Baba-Anne	Kardeş	Damat	Birader	Çocukları	Diğer	S	%						
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Kadın	94	32.1	4	1.4	15	5.1	79	26.9	8	2.1	29	9.9	8	2.1	56	18.4	293	54.4
Erkek	56	22.8	**14	5.7	11	0.4	64	26.0	12	4.9	14	5.7	*14	5.7	61	24.8	246	45.6
TOPLAM	150	27.8	18	3.3	26	4.8	143	26.5	20	3.7	43	8.0	22	4.1	117	21.7	539	100.0

Yüzdeler kadın ve erkek için ayrı ayrı alındı.

* $\chi^2=21.3$, sd=7, P<0.01

** $\chi^2=18.4$, sd=6, P<0.01

Tablo 5. Borç para verirken ilk tercih edilen yakın.

Cinsiyet	Parası Kendine Yetmiyor		Dede-Nine		Anne		Kayın		Bacanak		Damat		Diğer		Toplam			
					Baba	Kardeş	Baba	Amca-dayı	Hala-Teyze	Enişte	S	%						
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
Kadın	135	46.4	9	3.1	11	3.8	80	27.3	10	3.4	19	6.5	13	4.4	16	5.5	293	54.4
Erkek	75	30.5	***14	5.7	2	0.8	42	17.1	11	4.5	**47	19.1	*39	15.8	16	6.5	246	45.6
TOPLAM	210	39.0	23	4.3	13	2.4	122	22.6	21	3.9	66	12.2	52	9.6	29	5.4	539	100.0

Yüzdeler kadın ve erkek için ayrı ayrı alındı.

* $\chi^2=57.6$, sd=7, P< 0.001

** $\chi^2=38.1$, sd=6, P<0.001

*** $\chi^2=12.9$, sd=5, P<0.05

($P<0.001$). Kendisine çoklukla sorun söylenmeyen kişiler anne-baba (% 18.2) ve kayın anne-baba (% 12.4) idi. Erkekler amca-dayı-hala-teyze çocukları ve bacanak-damat-enişteden, kadınlar ise kayın kardeşten sorununu daha fazla saklamaktaydı ($P<0.05$) (Tablo 6).

Görüşülen kişilerle akrabaları arasında dargın, kırgın veya küs olma oranı çok düşüktü (% 16.9). Düşük orandaki dargınlıkların kime karşı olduğu hususunda ise kadın ve erkek arasında fark yoktu ($P>0.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Akrabalık ilişkileri konusunda yapılan çalışmaların çoğu genetik çalışmalardır. Psikososyal nitelikte çalışmaların hemen tamamı aile tutumu, çocuk ve gençlerle olan ilişkiler üzerindedir. Bunlar çocuk ve gencin gelişmesinde aile desteğini vurgular niteliktedir (1-4).

Aile ve toplum desteği insanın temel ihtiyaçlarındandır. Ruh sağlığının gelişmesi ve sürekliliği, aile ve akrabalık ilişkilerinden büyük ölçüde etkilenir.

Çalışma popülasyonunda anne-baba ve kardeşlerle görüşme oranı % 90'ın üzerindedir. Bu oranın erkeklerde daha da yüksek olması, birlikte oturma ya da birlikte çalışmadan kaynaklanıyor olabilir. Kadınların da kayın anne-baba ile daha sık

görüşüyor olmaları birlikte oturmaya bağlanabilir. Akrabalar arası toplu görüşmelerin en yüksek oranda bayramlarda olması geleneksel bir özelliktir (Tablo 1 ve 2).

Görüşülen erkek ve kadınların yarıya yakını anne-babaya maddi yardımda bulunmaktadır. Erkekler daha fazla anne-baba ile karşılıklı yardımlaşırken, kadınların anne-baba-kardeş dışındaki akrabaya daha yüksek oranda yardım yapmaktadır (Tablo 3, 4, ve 5). Bu, aile içi ve akrabalar arası yardımlaşmanın yaygınlığını gösterir. Ancak, önceki verilere göre yardımlaşma oranının giderek düştüğü görülmektedir (7).

Kadın ve erkeklerin % 90'a yakını çeşitli konuları anne-baba ve kardeşleri ile paylaşmaktadır (Tablo 6). Önemli sorunların saklandığı kişiler de anne-baba, ve kayın anne-baba olmaktadır. Bunun sebebi büyüklere üzmeme düşüncesi olabilir.

Akrabalar arasında dargınlığın çok az olması, akraba ilişkilerinde yakınlık ve birlikteliğin göstergesidir.

Sonuç olarak, akrabalar arasında görüşme ve yardımlaşma oranlarının yüksek, dargınlık-kırgınlık oranlarının düşük olmasına bakılarak, toplumumuzdaki hızlı değişime rağmen, akrabalık ilişkilerinin geleneklere uygun olarak devam ettiği söylenebilir.

Tablo 6. Sorununu danışmada tercih edilen yakınlar.

Cinsiyet	Sorununu Danıştığı Akraba																	
	Akrabalarla								Bacanak									
	Sorununu		Anne		Amca-Dayı		Kayın		Damat		Kayın		Diğer		Toplam			
	Paylaşmıyor	Baba	Hala-Teyze	Anne-Baba	Kardeş	Enişte	Kardeş	Akraba	S	%	S	%	S	%	S	%		
Kadın	36	12.3	113	38.6	5	1.7	***26	8.9	80	27.3	0	0.0	18	6.1	15	5.1	293	54.4
Erkek	30	12.2	134	54.5	10	4.1	8	3.3	**40	16.3	6	2.4	*2	0.8	16	6.5	246	45.6
TOPLAM	66	12.2	247	45.8	15	2.8	34	6.3	120	24.1	6	1.1	20	3.7	31	5.8	539	100.0

Yüzdeler kadın ve erkek için ayrı ayrı alındı.

* $\chi^2=41.9$, $sd=7$, $P<0.001$

** $\chi^2=31.2$, $sd=6$, $P<0.001$

*** $\chi^2=19.4$, $sd=5$, $P<0.01$

KAYNAKLAR

1. Hepper PG. Kin recognition: Functions and mechanism. *Biol Rev* 1986;61:63-93.
2. Rushton JP. Genetic similarity, mate choice, and fecundity in humans. *Ethology Sociobiology* 1988;9:329-33.
3. Wells PA. Kin recognition in humans. In: Fitcher DJC, Michener DC, editors. *Kin recognition in animals*. London: John Wiley and Sons Ltd; 1987. p. 395-415.
4. Richmond LD, Craig SS, Ruzicka MF. Self-monitoring and marital adjustment. *J Research Personality* 1991;25:177-88.
5. Rushton JP. Japanese inbreeding depression scores: Predictors of cognitive differences between blacks and whites. *Intelligence* 1989;13:43-51.
6. İlbars Z. Aile ve akrabalık ilişkileri ve değişmeler üzerine bir araştırma. *Antropoloji Dergisi* 1975;7:201-6.